

MOGUĆNOST PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA TRANSFORMACIJE PONAŠANJA U DEFEKTOLOŠKOJ PRAKSI

Slobodan Uzelac, Branko Radovančić i
Nikola Soldo

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak
UDK: 376.5

SAŽETAK

Ovaj tekst elaborira mogućnosti provođenja istraživanja transformacije ponašanja u suvremenoj jugoslavenskoj defektološkoj praksi, s posebnim akcentom na mogućnosti i iskustva vezana za znanstveno—istraživački rad artikuliran u Fakultetu za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Autori polaze od teze kako su relativno skromna znanstvena dostignuća na planu istraživanja transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije samo dijelom posljedica objektivnih nepovoljnih okolnosti, te na dosadašnjim iskustvima argumentiraju veće mogućnosti za provođenjem tih istraživanja. S tim u vezi osvrću se na pretpostavke za uspješnije provođenje istraživanja, među kojima posebno ističu kadrovske, organizacijske, komunikacijske, kao i one koje se odnose na potrebu prethodnog, sasvim preciznog definiranja elemenata tretmana koji će biti obuhvaćeni znanstvenom analizom.

I. UVOD

I krajnje razborit istraživač koji donosi odluku o pokretanju istraživanja transformacije ponašanja ljudi suočit će se s opasnošću da njegova odluka, čak i od strane upućenijih promatrača, bude popraćena sa skepsom u pogledu krajnjeg ishoda njegova poduhvata. Znanstveno istraživati transformaciju (preobražaj, preoblikovanje, promjenu ...) ponašanja znači, dakako, otkrivati postojeće zakonitosti pod kojima se ovaj proces odvija. Uz to, razumije se, treba imati na umu svu brojnost elemenata s kojima valja operirati, još veći broj relacija (odnosa) među elementima istog ili različitog reda; treba imati na umu potrebu za respektiranjem dinamičkih i dijalektičkih odnosa među tim elementima. Ako svaki novi istraživački poduhvat poduzima čovjek koji "stoji na ramenima svojih pret-

hodnika", moguće je bez pretjerivanja konstatirati kako će, na žalost, poduzeti istraživač naći relativno malo takvih ramena kada je riječ o znanstveno—istraživačkim poduhvatima na planu transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije. Znatno ih je međutim više, ukoliko je predmet istraživanja npr. etiološki ili pak fenomenološki kompleks pitanja, što dakako nije bezvrijedno. Dapače. Postavlja se, međutim, opravdano pitanje: čemu i ta brojna saznanja ukoliko ona nisu u funkciji promjene, u ovom kontekstu, dakle, istraživanja promjene, nepoželjnog u poželjno ponašanje osobe s teškoćama socijalne integracije. Koliko dugo ćemo samo "sondirati teren" istražujući kako predmet transformacije nastaje ili kakav je taj predmet prije nego započemo s istraživanjem procesa njegove transformacije? Nije neophodno ulagati napore u uvjerenje autora ovoga

teksta kako postoje brojni razlozi zbog kojih će i etiologiju i fenomenologiju predmeta zvanog ponašanje osobe s teškoćama socijalne integracije i u buduću trebati istraživati, i to još intenzivnije i kvalitetnije nego do sada. Oni i sami u to vjeruju. Oni se, naime, ne mogu oteti dojmu o potrebi skretanja pažnje na svima nama dobro poznatu Marxovu jedanaestu tezu o Feuerbachu, svjesni da kao istraživači osjećaju svoju vlastitu dužnost da i njihov rad rezultira ne samo objašnjenjem nego i promjenom

Razloga relativno skromnih znanstvenih dostignuća na planu istraživanja transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije ima mnogo. Ponajviše ih je, dakako, tzv. objektivnog karaktera, i to, razumije se, stoga što je riječ o izuzetno kompleksnom predmetu istraživanja: s jedne strane, ponašanju kao izrazu bio—psih—socijalne strukture i relacija te strukture spram poznatih ili pretpostavljenih uzroka i, s druge strane, mehanizma koji nosi proces transformacije ponašanja. Nije, naravno, teškoća samo u naprijed naznačenoj kompleksnosti samog ponašanja nego i u, rekli bismo, ništa manjoj kompleksnosti mehanizma odgovornog za proces transformacije, dakle transformatora. Za ilustraciju teze o kompleksnosti transformatora upitajmo se samo što sve, tko sve, kako sve i kada sve radi u procesu odgoja, obrazovanja i rehabilitacije osoba s teškoćama socijalne integracije? O čemu su sve ovi procesi ovisni, što sve na njih utječe izvana...? S druge strane, kao istraživači raspolažemo s izuzetno uskim manevarskim prostorom omeđenim kriterijima znanstvenoistraživačkog rada: mi smo u situaciji da moramo poznavati sve elemente sistema koji mijenjamo, tj. transformiramo iz poznatog nam inicijalnog u una-

prijed nam poznato finalno stanje do kojega ćemo dospjeti preko također unaprijed nam poznatih tzv. tranzitivnih stanja, a jednako tako moramo poznavati i sve operatore putem kojih vršimo promjene. Spomenimo usput kako nam se čini da je upravo nedovoljno respektiranje tih okolnosti odvelo brojne istraživače na stramputicu zvanu jednostranost, površnost, nesistematičnost i sl. i dovelo ih do zaključaka u najmanju ruku sumnjive znanstvene, a potom, dakako, i stručne pa i šire društvene vrijednosti.

Ovoj objektivnoj okolnosti mogli bismo pridružiti i brojne druge, također uistinu objektivne ili pak s vremenom objektivizirane kao što su kadrovske, materijalne (prostor, oprema, financijska sredstva, literatura ...) organizacijske i druge.

Sve u svemu što se tiče objektivnih okolnosti koje su nam bile ili još uvijek jesu prepreka za postizanje značajnijih rezultata na planu znanstvenog istraživanja transformacije ponašanja one su uistinu respektabilne. Njima, međutim, moramo pridružiti i tzv. subjektivne okolnosti (slabosti) koje su doprinijele smanjenju mogućih efekata na planu znanstvenog istraživanja transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije. Ne upuštajući se na ovom mjestu na njihovo pobranje, konstatirajmo samo naše nezadovoljstvo brojem i kvalitetom znanstvenoistraživačkih poduhvata u području transformacije ponašanja (nazovimo to na ovom mjestu tretmanom u kojemu, kao što nam je poznato, kada je riječ o osobama s teškoćama socijalne integracije, dominira defektološki aspekt) u situaciji kada je za svojih dvadeset i pet godina postojanja samo na Visokoj defektološkoj školi, a potom na Fakultetu za defektologiju u Zagrebu osposobljen velik broj defektologa, magistriralo u toj ili ne-

koj srodnoj instituciji nekoliko desetina magistara znanosti, doktoriralo nekoliko doktora znanosti; u situaciji kada smo i pored svih neprilika ipak sve bogatiji suvremenom opremom, znanstvenim dostignućima drugih i slično. Vjerojatno je jedna od naših najvećih subjektivnih slabosti neracionalno disponiranje raspoloživim kadrovskim i materijalnim kapacitetima koji bi nam, upravo zato što su ograničeni, trebali biti razlogom za njihovo što je moguće efikasnije objedinjavanje i korištenje za znanstveno istraživačke poduhvate, kako fundamentalnog tako i primijenjenog karaktera. Problematika transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije u svjetskim je razmjerima univerzalna u tako visokom stupnju da se racionalnim ne mogu tretirati niti naši tobože veliki projekti republičkog ili saveznog značenja ukoliko ne korespondiraju s najnovijim svjetskim dostignućima na srodnom području. Kako li tek skromno izgledaju i kako završe parcijalni pokušaji pojedinaca i malih grupa koji se odvažje istraživati samo neki od predmeta iz područja transformacije ponašanja?

Mišljenje je autora ovoga teksta da su jugoslavenski defektolozi, zajedno s ostalim stručnim i znanstvenim radnicima angažiranim u različitim vidovima oko transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije, učinili značajno manje od mogućeg na planu istraživanja ovoga predmeta. Ovo je mišljenje temeljeno, između ostaloga, i na relativno bogatom stručnom iskustvu koje im je stajalo i sada stoji na dispoziciji, ali koje i nadalje ostaje neobrađeno sa sve većom vjerojatnošću i opasnošću da s vremenom bude sve teže upotrebljivo u svrhu znanstvenoistraživačkog rada.

Kako ni defektologija, ni defektolozi

ne predstavljaju homogenu kategoriju čini nam se, nadalje, osnovanom ocjenom prema kojoj je količina dostignutog (kao i količina propuštenog) na planu istraživanja transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije različita ovisno o kojem defektološkom području odnosno o kojem profilu defektologa i drugih stručnih i znanstvenih radnika je riječ. Odričući sebi pravo da po ovom kriteriju razvrstavaju defektološka područja i defektologe, stručne i znanstvene radnike autori ovoga teksta pokušat će naznačiti neke teme i tematske cjeline za koje pretpostavljaju da bi uz već danas raspoložive objektivne uvjete mogle postati predmetom znanstvenoistraživačkog rada u našim jugoslavenskim prilikama, bilo stoga što pored bogate stručne baštine u odnosu na te teme i tematske cjeline raspoložimo i s izvjesnim znanstvenim efektima, te zapravo treba nastaviti nekada i negdje započeti posao, bilo da je riječ o situaciji da se tek inicira istraživački poduhvat za čiju realizaciju imamo dovoljno snaga i sredstava, a pod pretpostavkama o kojima će biti riječi u narednim stranicama ovoga teksta.

II. KARAKTERISTIKE DEFEKTOLOŠKIH PODRUČJA

Bez pretenzija naznačavanja i analize tema istraživačkog rada iz ovog područja za cijelu zemlju, što bi zahtijevalo velik napor, autori za ilustraciju navode uglavnom istraživanja u realizaciji Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu i još nekih institucija i pojedinaca.

Analizirajući znanstvenoistraživački rad na području **mentalne retardacije** u okviru Fakulteta za defektologiju, dolazimo do zaključka da je veći dio tog rada bio usmjeren na utvrđivanje stavova različitih socijal-

nih grupa prema osobama s mentalnom retardacijom i determinantama formiranja tih stavova (Mejovšek i sur., 1980; Levandovski, 1982; Teodorović i sur., 1982; Mavrin—Cavor, Levandovski i Teodorović, 1986; Teodorović i Levandovski, 1986; Levandovski i sur., 1986).

Određen broj znanstvenih radova obuhvaćao je istraživanja razvojnih karakteristika djece s mentalnom retardacijom u odnosu na njihove motoričke, antropometrijske, spoznajne i psiholingvističke sposobnosti (Paver i Teodorović, 1979; Paver, 1981; Paver i Ljubešić, 1981; Paver i Teodorović, 1984; Paver i Teodorović, 1986).

U posljednje vrijeme sve veće značenje pridaje se evaluaciji programa i modela rada s djecom s mentalnom retardacijom (Teodorović, 1981; Stančić, Mavrin—Cavor i Levandovski, 1984; Stančić, 1985; Levandovski i Mavrin—Cavor, 1986), te evaluaciji specifičnih rehabilitacijskih postupaka u cilju transformacije ponašanja te djece (Teodorović, 1972; Beger i sur, 1983; Frey, 1986; Ljubešić i Soldo, 1986).

Osim što je izuzetno vrijedno nastaviti takvim znanstvenoistraživačkim radom čini nam se korisnim istaći i vrijednost pokretanja istraživačkih projekata kao što su:

- evaluacija sadržaja radnog i stručnog osposobljavanja u funkciji transformacije ponašanja u široj socijalnoj sredini,
- razvoj specifičnih postupaka u dijagnostici osoba s mentalnom retardacijom,
- diferencirani programi tretmana osoba s mentalnom retardacijom u funkciji njihovih specifičnih potreba,
- evaluacija efikasnosti individualiziranih rehabilitacijskih programa kojima je cilj transformacija ponašanja osoba s mentalnom retardacijom.

Iz područja **oštećenja vida** zapažamo dosadašnja istraživanja kao npr.:

- profesionalna uspješnost zaposlenih slijepih (Stančić, Tonković i Zovko, 1970; Stančić, Tonković i Zovko, 1979; Tonković i Pinoza, 1983),

- utjecaj programiranog vježbanja na vizualno funkcioniranje djece oštećena vida (Zovko, 1986),

- utjecaj različitih činilaca (nagib, osvjetljenje, vrsta teksta, boja podloge i drugih) na uspješnost slabovidnih u procesu odgoja i obrazovanja (Ljubešić i Pinoza, 1983; Zovko, 1968; Zovko, 1971; Zovko, 1977; Zovko, 1981a; Zovko, 1981b; Zovko, 1984),

- transformacija deficijentnih i nepoželjnih oblika ponašanja u osoba oštećena vida pod utjecajem različitih programa (Ljubešić i Soldo, 1986).

Naše je mišljenje da bi u narednom razdoblju trebalo podržati nastojanja za realizacijom znanstvenoistraživačkih projekata koji bi se bavili evaluacijom efikasnosti pojedinih programa:

- vježbi orijentacije i kretanja u prostoru,
- čitanja i pisanja Brajevog pisma,
- razvoja sposobnosti za svakodnevni život,
- odgojno—obrazovne integracije,
- upotrebe pomagala,
- rada s djecom oštećena vida s dodatnim oštećenjima i slično.

Za dosadašnja istraživanja na području **oštećenja sluha** moguće je konstatirati da su pretežno fundamentalnog karaktera, ali i ta relativno malobrojna i nedovoljno sistematična te uz to realizirana nedovoljno ujednačenom znanstvenom metodologijom. Podsjetimo na neke od tema kao što su:

- uloga daktilologije u razvoju govora (Zimmermann, 1986),
- čitanje govora s lica i usana u funkciji

efikasnog prijema oralno—glasovnog govora (Savić, 1969),

– ispravljanje izgovora gluhih uz pomoć slušnih pomagala (Kostić, 1971),

– filterska tehnika u rehabilitaciji slušanja i govora (Borković, 1976),

– transformacija deficijentnih i nepoželjnih oblika ponašanja u osoba oštećena sluha (Ljubešić i Soldo, 1986).

Osjećamo potrebu za znanstvenoistraživačkim radom na sljedećim temama:

– evaluacija različitih metoda u rehabilitaciji slušanja i govora (oralna i verbotalna metoda),

– evaluacija sistema komunikacije osoba s oštećenjem sluha (verbalni, neverbalni, verbalno—neverbalni),

– postupci za uspješno usvajanje pojmova u toku nastavnog procesa,

– utjecaj optifikacije informacije na usvajanje znanja, vještina i navika osoba s potpunim ili djelomičnim oštećenjem sluha,

– trening uspješne socijalne adaptacije osoba oštećena sluha.

Ocjene iznesene u vezi s istraživanjem iz područja oštećenja sluha mogle bi se, uz razumljive specifičnosti, aplicirati i na područje **oštećenja govora**. Među temama koje su tretirale pitanje transformacije osoba s oštećenjem govora nalazimo:

– primjena muzikoterapije kod osoba s afazijom (Breitenfeld, 1970),

– metode otklanjanja mucanja (Novosel i Ribić, 1984; Ljubešić i Soldo, 1986),

– postupci za korekciju dislalija (Blažojević, 1971).

Evidentna je potreba za znanstvenoistraživačkim osvjetljavanjem pitanja kao što su:

– utjecaj rehabilitacije govora na socijalnu adaptaciju osoba s oštećenjem govora,

– promjene konativne strukture pod ut-

jecajem tretmana osoba s oštećenjem govora,

– postupci za otklanjanje nepoželjnih oblika ponašanja uzrokovanih poremećajima govora,

– modifikacija ponašanja roditelja osoba s oštećenjem govora.

Na području **tjelesne invalidnosti** zapažamo kako su već u tekućem periodu pokrenuta vrijedna istraživanja transformacijskog karaktera:

– utjecaj programiranog rada s pomoću kompjutera na efikasnost stjecanja znanja kod djece s cerebralnom paralizom (Prstačić i Sabol, 1978),

– utjecaj dramatizacije, glazbe, kreativne terapije na oslobađanje psihomotorike djece s cerebralnom paralizom (Prstačić, 1978; Prstačić, 1980),

– različiti programi u funkciji poboljšanja grafomotornih sposobnosti (Prstačić, 1983; Soldo, 1983; Prstačić, 1985),

– utjecaj selektivnih psihopedagoških i rehabilitacijskih pristupa u osposobljavanju oboljelih od malignih neoplazmi (Sabol, 1981),

– transformacija deficijentnih i nepoželjnih oblika ponašanja pod utjecajem različitih rehabilitacijskih postupaka (Ljubešić i Soldo, 1986).

Autori nosioci spomenutih istraživanja ističu potrebu za pokretanjem novih istraživanja kao što su:

– utjecaj programiranih rehabilitacijskih vježbi na poboljšanje fine motorike, grube motorike, grafomotorike, vizualne percepcije, auditivne percepcije, samozbrinjavanja, čitanja i pisanja kod različitih skupina djece s tjelesnom invalidnosti,

– utjecaj različitih psihopedagoških i rehabilitacijskih postupaka za sprečavanje hospitalizma,

– izbor i osposobljavanje za adekvatno

zanimanje u funkciji uspješne socijalne integracije i sl.

Istraživanja transformacije ponašanja osoba s **poremećajima u ponašanju** nezadovoljavajuća su i brojem i kvalitetom. Već površan uvid u naslove objavljenih znanstvenoistraživačkih radova iz ovog najmlađeg defektološkog znanstvenog područja upućuje na zaključak o svojevrsnoj zapostavljenosti tzv. tretmanskih tema. S druge strane, prevladavaju upravo teme koje elaboriraju etiološku i fenomenološku problematiku. Čak i rijetke teme tretmanskog karaktera pretežno su ograničena na pojedina normativna i organizacijska pitanja, a premalo poniru u osnovne procese transformacije. Vjerojatno dio objašnjenja za takvu situaciju treba potražiti upravo u činjenici da je riječ o mlađem defektološkom znanstvenom području. U prilog ovoj tezi svakako stoje i saznanja prema kojima su i znanstveni radnici ostalih profila gotovo redovito zaobilazili pitanja tretmana, posebno u užem smislu. Radovi sociologa, na primjer, više upućuju na odgovore o pitanjima vezanim na elemente koji su osobu socijalno diskvalificirali nego na elemente koji bi je trebali socijalno integrirati. Većina psihologa također radije istražuje psihološke aspekte etiologije poremećaja u ponašanju nego što ulaže napore u osvjetljavanje psiholoških mehanizama putem kojih se odvija proces transformacije. Bogata iskustva liječnika, napose psihijatarata, u praktičnom radu s osobama s poremećajima u ponašanju nisu ni u približno zadovoljavajućoj mjeri imala odraza u njihovoj cjelovitoj znanstvenoj evaluaciji, tok dominiraju tzv. klinički pristupi i studije slučajeva za koje ćemo vjerojatno sasvim osnovano ocijeniti da im je znanstvenoistraživački doprinos relativno skroman za znanstveno osvjetljavanje cjeline pitanja.

U naznačenim uvjetima ostaju nedovoljno osvijetljena pitanja adekvatnosti tretmana po pojedinim njegovim elementima i kao cjelovitog sistema. Tako su pred nama danas iskrsla brojna pitanja na koja je dato malo znanstvenih odgovora. Među rijetka istraživanja ovoga karaktera Fakultet za defektologiju je realizirao ono pod nazivom "Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SRH", čiji su preliminarni rezultati prezentirani u okviru Znanstvenog skupa ISTRAŽIVANJA NA PODRUČJU DEFEKTOLOGIJE II održanog 1982. godine (Kovačević i suradnici, 1983). Trenutno se realizira projekt pod nazivom "Model sociopedagoškog rada na provođenju odgojne mjere pojačane brige i nadzora" iz kojega će na ovom Skupu biti prezentirani do sada dobiveni rezultati kao i istraživanje institucionalnog tretmana odraslih osuđenika (Mejovšek, 1982). Pred nama je inače obaveza znanstvene evaluacije poluinstitucionalnog i izvaninstitucionalnog tretmana, evaluacije efikasnosti grupnog i individualnog rada, sadržaja rada u odgoju i preodgoju putem kojih se odvija proces transformacije. Vjerojatno samo kao defektolozi koji se bavimo znanstvenoistraživačkim radom najveći dužnici u pogledu znanstvenog osvjetljavanja efikasnosti metoda i sredstava koji se koriste u neposrednom odnosu na relaciji odgajatelj—osoba s poremećajima u ponašanju.

III. NEKE PRETPOSTAVKE ZA USPJEŠNIJE PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

Za radikalniji zaokret u smislu intenziviranja znanstvenoistraživačke aktivnosti na planu transformacije ponašanja, po našem mišljenju, mora postojati kadrovski preduvjet kao osnovni. Riječ je o kadro-

vima koji su angažirani u (unutar) procesa transformacije, dakle u odgoju, u obrazovanju, u rehabilitaciji, a ne izvan njega, i koji, baš zato što su tamo, postaju nezamjenjiva karika u istraživačkom lancu. Ti su kadrovi, dakako, i sami element procesa transformacije te kao takvi postaju i dio predmeta vlastitog istraživanja. Ovdje se ističe zahtjev za tako i toliko osposobljenim kadrovima kojima će istraživanje biti potreba bez čijeg se zadovoljenja ne može očekivati istinski radni angažman čovjeka. Mišljenje je autora ovoga teksta da broj i kvalitet osposobljenih kadrova, koji već danas neposredno rade u tretmanu osoba s teškoćama socijalne integracije, umnogome ispunjavaju ovaj osnovni preduvjet.

U raspoloživim, dakle relativno povoljnim, kadrovskim uvjetima postavlja se pitanje organiziranja i angažmana tih kadrovskih potencijala na realizaciji pojedinih faza znanstvenoistraživačkih zadataka i prepreka s time u vezi. O preprekama koje proizlaze iz za sada nezadovoljavajućeg odnosa teorije i prakse s time u vezi govoreno je u prethodnom referatu. Mi ćemo samo ponoviti nasušnu potrebu o probijanju začepljenih kanala komunikacije između nauke i struke. Jezik kojim se služimo u teoriji razumljiv je u onolikoj mjeri koliko ga razumije praksa. Trebalo bi se zato osloboditi tendencija vidljivih u pojedinim radovima koji svoj teorijski, tobože visoki domet, dokazuju teškom razumljivošću svojega jezika. S druge strane, jezik prakse ne smije biti jezik koji je alternativan jeziku teorije nego, naprotiv, koji je njegov komplementarni dio.

S time u vezi, postavlja se i pitanje izvora informacija. Osnovni izvor informacija u istraživanju transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije, kako danas stvari stoje, nije, niti po mnogo čemu

sudeći može biti, postojeća dokumentacija stručnih radnika i njihovih timova, i to naprosto zato što ne postoji u dovoljno visokom stupnju jedinstveni sistem kriterija za prikupljanje relevantnih informacija pa, dakako, niti za njihovo vrednovanje. To danas ima za posljedicu da istraživači gotovo svaki put iz početka prikupljaju informacije o pitanju o kome su, eto, već ranije prikupljene. Naše je mišljenje da nam nije neophodno uložiti velike napore za prevladavanje ove neodržive prakse pod uvjetom da se na adekvatan način u znanstvenoistraživačkim projektima angažiraju defektološki i drugi kadrovi neposredno uključeni u procese transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije.

Pitanje prikupljanja informacija vodi nas k daljnjem, vjerojatno jednom od osnovnih pitanja istraživanja transformacijskih procesa. Riječ je, naime, o potrebi sasvim preciznog definiranja elemenata (sadržaja, karakteristika, varijabli . . .) tretmana koji će biti obuhvaćeni znanstvenom analizom, odnosno o kojima će se najprije prikupljati, a potom obrađivati informacije. Moguće nesporazume između potencijalnih istraživača onih izvan neposredne prakse i onih u njoj javit će se u vezi upravo s ovim pitanjem: da li je postojećim tretmanom obuhvaćeno sve ono što korektan znanstvenoistraživački projekt na dotičnu temu pretpostavlja ili ne? U svakom slučaju bezrezervno prethodno raščišćavanje eventualnih nesporazuma u vezi s ovim pitanjem pretpostavka je koja se ne može zaobići.

U materijalnim sredstvima kao pretpostavci za provođenje istraživanja transformacije ponašanja u defektološkoj praksi moguće je govoriti s brojnih aspekata. Kao i za druge djelatnosti tih sredstava nikada nemamo u izobilju. Postavlja se, međutim,

pitanje racionalnog korištenja postojećih, koja, uzgred budi rečeno, upravo posljednjih godina i nisu sasvim zanemarivih veličina. Najracionalniji način njihove upotrebe, po našem mišljenju, jest njihovo objedinjavanje oko programa istraživanja pitanja transformacije. To, dakako, ne znači njihovo puko gomilanje na jednome mjestu nego, naprotiv, njihova disperzija po točkama realizacije pojedinih dionica znanstvenoistraživačkog projekta.

Ako zahtjev za timskim radom na znanstvenom istraživanju ponegdje nailazi na sumnje, treba jasno kazati da, kada je riječ o istraživanju transformacije ponašanja osoba s teškoćama socijalne integracije, toj sumnji ne ostaje nimalo prostora. Činjenica da su upravo defektolozi osnovni nosioci neposrednog procesa transformacije

ničim ne bi smjela biti osnova za zaključak o nekakvom drugorazrednom učešću ostalih stručnih i znanstvenih radnika u istraživačkom projektu iz tog područja. Takvo bi mišljenje bilo pogubno za suštinu znanstvenoistraživačkog rada. Naprotiv. Timski znanstvenoistraživački rad u svim defektološkim područjima znači istinsku ravnopravnu poziciju svih sudionika istih i različitih stručnih i znanstvenih profila.

Podsjetimo, na koncu, da je i odnos prema najširoj, ne samo stručnoj nego i društvenoj, javnosti jedna od nezaobilaznih komponenti znanstvenoistraživačkog rada. Naš je dojam da nismo iskoristili raspoložive mogućnosti te tako nismo ni pružili, a ni sami dobili potpuniji uvid u opću opravdanost napora koje ulažemo.

LITERATURA

1. BEGER, A., B. TEODOROVIĆ, B. BRESTOVCI, B. RADOVANČIĆ i D. PAVER (1983): Rehabilitative Bewegungserziehung. VEB Verlag Vok und Gesundheit, Berlin.
2. BLAGOJEVIĆ, D. (1971): Metodski postupak u otklanjanju disleksije i disgrafije pretežno vizuelnog tipa, Specijalna škola, br. 4:389–394.
3. BORKOVIĆ, Lj. (1976): Logika širenja optimalnog slušnog polja. Centar SUVAG, Zagreb.
4. BREITENFELD, D. (1970): Primjena muzikoterapije u afazičara, Specijalna škola, br. 6: 1221–1225.
5. FREY, J. (1986): Primjena metode modifikacije ponašanja u radu s djecom s težom i teškom mentalnom retardacijom (magistarski rad). Fakultet za defektologiju, Zagreb.
6. KOSTIĆ, Đ. (1971): Metodika izgradnje govora u dece oštećena sluha. Savez društava defektologa Jugoslavije, Beograd.
7. KOVAČEVIĆ, V. i suradnici (1983): Radovi prezentirani na Znanstvenom skupu "Istraživanja na području defektologije II" Defektologija, Vol. 18, br. 1–2: 111–232.
8. LEVANDOVSKI, D. (1982): Odnos nastavnika prema integraciji mentalno retardirane djece u redovni odgojno–obrazovni sistem, Defektologija, Vol. 18, br. 1–2:45–52.

9. LEVANDOVSKI, D., Lj. MAVRIN–CAVOR, Z. STANČIĆ i B. TEODOROVIĆ (1986): Odnos različitih socijalnih grupa prema osobama s mentalnom retardacijom u njihovoj životnoj i radnoj sredini (u štampi).
10. LEVANDOVSKI, D. i LJ. MAVRIN–CAVOR (1986): Usporedba uspješnosti učenika usporenog kognitivnog razvoja u savladavanju znanja iz matematike skalom procjene, Defektologija, Vol. 22, br. 2 (u štampi).
11. LJUBEŠIĆ, M. i Z. PINOZA (1983): Istraživanje kratkotrajnog pamćenja u djece oštećena vida, Defektologija, Vol. 19, br. 1–2, :141–148.
12. LJUBEŠIĆ, M. i N. SOLDO (voditelji) (1986): Deficijentni i nepoželjni oblici ponašanja djece i omladine s teškoćama u razvoju (projektni zadatak 11, u realizaciji), Fakultet za defektologiju, Zagreb.
13. MAVRIN–CAVOR, Lj., D. LEVANDOVSKI i B. TEODOROVIĆ (1986): A comparison of the attitudes of mothers of non–handicapped children and of mentally retarded children towards their child and their relation to the school behavior of the child, Int. J. Rehab. Research, Vol, 9, No. 4, :315–324.
14. MEJOVŠEK, M., V. KOVAČEVIĆ, V. STANČIĆ i M. NOVOSEL (1980): Povezanost karakteristika socijalnog statusa radnika i stavova prema invalidima i mentalno retardiranim osobama, Defektologija, Vol. 16, br. 1–2:95–106.
15. MEJOVŠEK, M. (voditelj) (1981): Efikasnost tretmana u kazneno–popravnim domovima u zavisnosti od strukture ličnosti osuđenih i struktura grupa u koje su uključeni kao i efikasnost izvršenja mjera sigurnosti (projektni zadatak 15, u realizaciji). Fakultet za defektologiju, Zagreb.
16. NOVOSEL, D. i Z. RIBIĆ (1984): Neka iskustva u primjeni EMG biološke povratne veze u terapiji mucanja, Defektologija, Vol. 20, br. 1–2:83–95.
17. PAVER, D. i B. TEODOROVIĆ (1979): Antropometrijske karakteristike mentalno retardiranih osoba, Defektologija, Vol. 15, br. 2:177–184.
18. PAVER, D. (1981): Relacije između spoznajnih i motoričkih sposobnosti kod učenika specijalnih škola za mentalno retardirane (doktorska disertacija). Defekološki fakultet, Beograd.
19. PAVER, D. i M. LJUBEŠIĆ (1981): Psiholingvističke sposobnosti učenika redovnih škola i učenika specijalnih škola za mentalno retardirane, Defektologija, Vol. 17, br. 1–2:47–59.
20. PAVER, D. i B. TEODOROVIĆ (1984): Spoznajni razvoj umjereno, teže i teško mentalno retardirane djece, Defektologija, Vol. 20, br. 1–2:51–60.
21. PAVER, D. i B. TEODOROVIĆ (1986): Povezanost između spoznajnog i govornog razvoja u djece s umjerenom, težom i teškom mentalnom retardacijom, Primenjena psihologija, Vol. 7, br. 1–4:242–248.
22. PRSTAČIĆ, M. i R. SABOL (1978): Pokušaj usvajanja eksperimentalnog programa za nastavu s pomoću kompjutera kod djece s cerebralnom paralizom. U: Istraživanja na području defektologije II, Fakultet za defektologiju, Zagreb, str. 337–342.
23. PRSTAČIĆ, M. (1978): Dramatizacija i glazba u oslobađanju psihomotike djeteta oboljelog od cerebralne paralize. U: Istraživanja na području defektologije II,

- Fakultet za defektologiju, Zagreb, str. 359–365.
24. PRSTAČIĆ, M. (1980): Kreativna terapija i dijete s cerebralnom paralizom, Specijalna škola, br. 3–4:411–418.
 25. PRSTAČIĆ, M. (1983): Analiza grafičkog simbola i ordiniranje tretmana grafomotornog osposobljavanja, Defektologija, Vol. 19, br. 1–2:203–212.
 26. PRSTAČIĆ, M. (1985): Utjecaj analitičko sinestezijskih stimulacija na transformaciju aferentno eferentnih mehanizama grafomotorne aktivnosti djeteta s cerebralnom paralizom (doktorska disertacija). Fakultet za defektologiju, Zagreb.
 27. SABOL, R. (voditelj) (1981): Utjecaj selektivnih i psihopedagoških i rehabilitacijskih pristupa u osposobljavanju oboljelih od malignih neoplazmi (projektni zadatak 5, u realizaciji), Fakultet za defektologiju, Zagreb.
 28. SAVIĆ, Lj. (1969): Čitanje govora s usta. Savezni odbor Saveza gluhih Jugoslavije, Beograd.
 29. SOLDO, N. (1983): Komparacija nekih karakteristika osoba oboljelih od neuromišićnih bolesti i njihovih rezultata na Bender–Gestalt testu, Defektologija, Vol. 19, br. 1–2:195–201.
 30. STANČIĆ, V., F. TONKOVIĆ i G. ZOVKO (1970): Neki faktori uspješnosti integracije zaposlenih slijepih osoba, Specijalna škola, br. 6:851–862.
 31. STANČIĆ, V., F. TONKOVIĆ i G. ZOVKO (1979): Profesionalna integracija slijepih. Fakultet za defektologiju, Zagreb.
 32. STANČIĆ, V., Lj. MAVRIN–CAVOR i D. LEVANDOVSKI (1984): Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja. Izvještaj I: Opis istraživanja, Fakultet za defektologiju, Zagreb.
 33. STANČIĆ, V. (1985): Razvoj stavova i vrijednosti u djece usporenog kognitivnog razvoja, Defektologija, Vol. 21, br. 2:1–22.
 34. TEODOROVIĆ, B. (1972): Zur motorischen Lernfähigkeit schulisch nicht bildbarer aber noch förderungsfähiger schweschwachsinniger Kinder (Dissertation A). Humboldt Universität, Berlin.
 35. TEODOROVIĆ, B. (voditelj) (1981): Evaluacija programa za odgojno–obrazovni rad s umjereno, teže i teško mentalno retardiranom djecom do 10 godina starosti (projektni zadatak 2, u realizaciji), Fakultet za defektologiju, Zagreb.
 36. TEODOROVIĆ, B., V. KOVAČEVIĆ, D. PAVER i D. LEVANDOVSKI (1981): Personality characteristics of the parents of mentally retarded children. In: Proceedings "Thrd European Regional Conference of Rehabilitation International". Austrian Workers Compensation Board, Vienna, p.215–217.
 37. TEODOROVIĆ, B. i D. LEVANDOVSKI (1986): Odnos roditelja prema djetetu s mentalnom retardacijom. Fakultet za defektologiju, Zagreb.
 38. TONKOVIĆ, F. i Z. PINOZA (1983): Neki integrativni oblici socijalne participacije slijepih u gradu Zagrebu, Defektologija, Vol. 19, br. 1–2, :163–173.
 39. UZELAC, S. (voditelj) (1981): Model sociopedagoškog rada na provođenju odgojne mjere pojačane brige i nadzora (projektni zadatak 14, u realizaciji). Fakultet za defektologiju, Zagreb.

40. ZIMMERMAN, A. (1986): Uvodni seminar o komunikaciji sa osobama oštećena sluha. Savez osoba oštećena sluha grada Zagreba, Zagreb.
41. ZOVKO, G. (1986): Praktički slijepo i visoko slabovidno dijete u nastavi, Defektologija, Vol. 4, br. 3: 14–23.
42. ZOVKO, G. (1974): Sociometrijski položaj djece s naočalama u osnovnoj školi, Defektologija, Vol. 7, br. 1: 23–50.
43. ZOVKO, G. (1977): Kako otkriti smetnje vida u djece, Naša škola, Sarajevo, br. 5–6: 352–358).
44. ZOVKO, G. (1981a): Mogućnost korištenja vida praktički slijepe i visokoslabovidne djece u nastavi, Medica Jadertina, Zadar, Vol. 8, br. 3–4.
45. ZOVKO, G. (voditelj) (1981b): Čitanje i pisanje slabovidnih (projektni zadatak 3, u realizaciji). Fakultet za defektologiju, Zagreb.
46. ZOVKO, G. (1984): Faktori čitljivosti crnog tiska za slabovidne, Socijalna misao, Zagreb, br. 5:204–217.
47. ZOVKO, G. (voditelj) (1986): Utjecaj programiranog vježbanja vida na vizualno funkcioniranje slabovidnih (projektni zadatak 12, u realizaciji) Fakultet za defektologiju, Zagreb.

THE POSSIBILITY OF CARRYING OUT IN INVESTIGATION OF BEHAVIOR TRANSFORMATION IN DEFECTOLOGICAL PRACTICE

Summary

This text is a survey of possibilities of carrying out an investigation about behavior transformation in contemporary defectological practice in Yugoslavia.

It emphasises the possibilities and experiences tied to scientific research that has been articulated at the Faculty of Defectology, University of Zagreb.

Authors theses are that relatively modest scientific achievement in the research field of behavioral transformation among persons with difficulties in social integration is only partly the results of adverse objective circumstances; they use contemporary experiences as an argument for broader possibilities of carrying out these research.

Some hypothesis for more successful research are stressed out, like personnel, organisation, communication, and the one that concerns the need for having precisely defined element of the treatment included in scientific analysis.